

Микола Бех
(Київ)

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК «ОКОЛИЧНОЇ» ШЛЯХТИ СЕЛА БЕХИ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ (XV – поч. XX ст.)

Стаття присвячена історії «околичної» шляхти села Бехи, яка впродовж трьох століть боролася за свої права, захищала православ'я, виступала проти окатоличення. Шляхта зберігала впродовж тривалого часу спадковість історичних традицій, притаманних етнічній історії українців. У роботі проаналізовано археологічні та історичні джерела виникнення села Бехи. На основі сучасних історичних досліджень, архівних і фольклорних матеріалів зроблено спробу визначити етнічну приналежність засновника роду Бехів та інших шляхетських сімей Заушшя. Висвітлено процес перетворення русько-литовського боярства на шляхту після Люблінської унії 1569 р. Показано зміни у ставленні «околичної» шляхти до інших суспільних станів, що відбулися упродовж другої половини XVII – поч. XVIII ст. та призвели до соціальної замкненості шляхти.

Ключові слова: Бехи, «околична» шляхта, бояри, Заушшя, етнічна приналежність, соціальна замкненість.

Село Бехи є одним із найдавніших сіл в Коростенському районі Житомирської області, розташоване в мальовничому куточку Українського Полісся. Перші слов'янські поселення навколо Бехів виникають у (V – VII ст.) [14, с. 395]. Проте дані археологів про селища на території сучасних села відсутні, але в трьох кілометрах від Бехів на березі річки Уж знаходяться сім курганних могильників датованих X – XIII ст. [9, с. 16]. Нижче за течією річки, в північно-східному напрямку від села, в урочищі «Скала» зафіксовано два поселення, одне з яких датоване V – VII ст., а друге X – XII ст. [14, с. 395]. Ця місцевість є ізольованою зі сходу річкою Уж, з заходу «Дідківським» («Дедковским») болотом, із півночі та півдня струмками, які витікають із болота і впадають у річку. Ознаки топографічної відокремленості притаманні більшості слов'янських поселень Середнього Полісся, а особливо в середній течії р. Ужа [14, с. 95].

Назва села є патрілокальною, перша згадка про Бехів відноситься до другої половини XIV ст. Зокрема Федір Бех за «службу ординську» отримав землі вздовж річки Уж від київського князя Володимира Ольгердовича (1367–1394) [1, с. 16]. Зазначенні документи не збереглися, але Беховщина (Бехівські землі) згадується в рішенні королівського суду від 2 жовтня 1599р. [12, с. 350]. Із документів, представлених Єфимом Васильовичем, зазначається копія грамоти Сігізмунда I від 8 серпня 1522 р., де надане право спадкового володіння землею «Беховщиною» [8, с. 42]. Вище згаданому документу передували грамоти – київського князя Володимира Ольгердовича, великого князя Вітовта, короля Казимира та київського воєводи Андрія Немировича [8, с. 44]. Зазначені документи склали ту юридичну основу, що давала роду Бехів право на отримання «шляхетських вольностей».

Важливим для нашого дослідження є питання етнічної приналежності засновника роду Бехів та інших шляхетських родів «Заушшя». Проте думки дослідників із цього питання розходяться. Антонович В. Б., який один із перших займався даною проблемою, зазначав що «околична» шляхта походить від князівських дружинників часів Київської Русі [1, с. 20]. Також дослідник підкреслив той факт, «що деяки роди: Бехи, Булгаки, Закусили, Макаревичи,

Толкачи і Шваби зберегли давню боярську форму свого прізвища» [1, с. 22]. До цієї думки також схилилися Н. Теодорович [12, с.324], М. Грушевський [7, с. 264], П. Г. Клепатській [10, с. 112] та сучасні дослідники О. О. Васянович [5, с. 57], В. Тимошенко [13, с. 56]. Документів, що підтвердили давньоруське походження «околичної» шляхти не виявлені. Проте, як зазначив О. Васянович «в період роздроблення Русі князі не видавали подібних грамот своїм дружинникам» [5, с. 57].

Давньоруське походження засвідчують родові легенди, одну з яких знаходимо в «справі про дворянське походження роду Бехов». Що виводить рід від воєводи Беха, який «помщаючисю» за смерть князя Ігоря, воював на стороні княгині Ольги, проти Древлан [8, с. 327]. Наведене оповідання свідчить про намагання Бехів ідентифікувати себе з давньоруською державою. Зокрема В. Антонович вважає, що жителі «околиць» таким чином хотіли відмежуватися католицької Польщі, хоча з якою політично були пов'язанні [1, с. 48]. Дослідники традиційної культури села Бехи В. Кравченко та К. Черв'як не зафіксували легенду про воєводу Беха, чого і нам не вдалося зробити. Тому, можемо припустити, що дана оповідь не побутувала серед місцевого населення. Можливо, була вигадана обмеженим колом, для підтвердження давності роду, що було поширено серед шляхти. Так, Чоповські заявляли, що мали грамоти від удільних князів руських [1, с. 14]. Даний факт неможливо перевірити, бо вони посилалися на архів, який згорів у Овруцькому замку.

Дослідник північної Житомирщини, краєзнавець М.І. Брицун-Ходак вважає жителів шляхетських сіл нащадки Скифів, які сформували I тис. до н.е. військову верству в регіоні [4, с. 260]. Проте дане припущення не може відповідати дійсності, хоча б тому, що в період пер. пол. I тис. н.е. територія Середнього Полісся не була заселена [14, с. 30].

Наталія Яковенко в студіях, присвячених Заушким боярським родам, зазначила про їхнє татарське походження [17, с. 6]. Дослідниця об'єднала шляхетські сім'ї в п'ять патріархальних родів, що мали спільного предка із тюркським іменем. На думку Н. Яковенко родоначальниками більшості «заушан» були: Болсун, Булгак, Коркошка, Ущап та Крук [18, с. 225]. Ці клани за допомогою шлюбних зв'язків приєднав до себе «нове боярство», яке отримувало землю за вислугу на пустошах у цьому регіоні. Суто поліська специфіка замкненості побуту сприяла щільнішому згуртуванню «шляхетської околиці», яке підсилювалося зовнішньою загрозою [18, с. 225]. Таке припущення виглядає доволі цікавим, якщо врахувати і той факт що «заушани» тримали землю на «татарській службі». Остання включала в себе часті виїзди в степ із метою супроводу литовських послів до Кримського ханства [1, с. 41]. Також передбачала розвідувальні операції в степу, а хто краще за татар міг це зробити [10, с. 533]. За можливе тюркське походження «околичної» шляхти виступав К. Черв'як [16, с. 18]. Дослідник вбачав оригінальні східні мотиви в орнаменті килимових виробів «околичної» шляхти [15, с. 38].

Татарська теорія походження «околичної» шляхти має недоліки. Зокрема враховуючи специфіку татар, для їх поселення краще підходив Лісостеп. На Поліссі прийшлося би змінити спосіб господарювання. Також, Н. Яковенко пише про пустощі, які й заселяли «слуги ординські» [18, с. 225]. Проте П. Клепатській серед найбільш заселених територій в сер. XV ст. виділяє Полісся [10, с. 434]. Тому питання масового переселення сюди татар виглядає дивним. Не витримує критики і патріархальна схема Н. Яковенко, зокрема: Ущап → с. Ущапів; нащадки Ущапа → Ущапівичі; з кін. XVI – XVIIст. → Ущапівські, тобто власники с. Ущапів [18, с. 224]. Але такого населеного пункту в Житомирській області не існує. Ущапівські поряд із Васьківськими живуть в с. Васьковичі. Так, 24 квітня 1494 р. великий князь литовський Олександр надав дільчу грамоту київським землянам Сидору Васьковичу та Івану Ущапу, підтверджуючі поділ між ними земель [12, с. 357]. Ці землі під назвою Васьковщини згадуються в акті від 1518 р. [12, с. 357]. Якщо слідувати схемі Н. Яковенко то родоначальниками повинні бути Васьківські.

Бехів дослідниця віднесла до незначної групи: Чопи (Чоповські), Малковичі (Ходаковські), Шваби, Барановські та Костюшковичі, для яких не можливо простежити

спорідненість у межах п'яти родових кланів [12, с. 225]. Проте, в регіоні прізвисько «татари» закріплено за бехівцями, яких сусіди окрім як «татари» не називають: «татари кажуть», «татарня». Такий погляд був поширений і на ХХ ст., про що пише К. Червяк [15, с. 38]. Також у Бежа широко поширена легенда, що засновником села «оце тутечки де це на горе. Кажуть що преший татарин построївся. Називався Бек. А у його було кокось і кокось синов. І це з цих пошли люди, так це у нас Бех. А зразу був Бек а потом стали називать Бех».

Легенди не можуть бути достовірним історичним джерелом, але її стійке побутування зазначеної оповіді, не може залишитися поза нашою увагою. Потрібно зазначити, що Бек, це титул володаря у народі Середньої Азії. Виникає питання, коли з'явилися в цьому регіоні татари і скільки їх було? П.Клепатській вважає, що з часів Володимира Ольгердовича чужоземці починають проникати в опустілі роди місцевого боярства, займаючи в його середовищі доволі значне становище [10, с. 450]. Цієї думки притримується і Н. Яковенко [12, с. 224]. Цікавим виглядає той факт, що імена перших Беховичів є місцевого походження, Федір → син його, Василь → його діти, Федір і Єфим [8, с. 449]. Проте засновник роду після прийняття християнства міг змінити ім'я. Тривале проживання етнічної спільноти в межах одного ареалу мало б відобразитись у географічних назвах. Аналіз місцевих гідронімів і топонім засвідчує відсутність тюркських найменувань.

Із вище викладеного бачимо, що етнічна приналежність Бехів є не зовсім зрозумілою. З одного боку, стійке побутування прізвиська «татари», що закріпилося за жителями села і згадана нами легенда про Бека. З іншого боку, відсутність історичних та етнолінгвістичних джерел, що вказували на татар у межах села Бежи.

Важливим чинником, який впливає на культуру та побут окремої групи людей є їх соціальна належність. Жителі села Бежи були шляхтою, привілейованою групою, що мала приватну власність на землю та політичні права. Ці права були захищені королівськими привілеями та уставними грамотами від насильницьких дій із боку місцевих чиновників (старост) [18, с. 43]. Таке становище зобов'язувало шляхту нести військову службу «кінно і оружно» [18, с. 33]. Суспільні відносини в епоху середньовіччя відрізнялася становою замкненістю, що також було притаманно для «околичної» шляхти.

Проте Бежи, як інші бояри «Заушшя» отримали свої наділи з умовою, за якою мали нести «службу ординську», повинні були при послах і гінцях господарських їздити до Орди [1, с. 41]. Крім того, вони повинні були в поході ставити намети для київського князя. «Слуги ординські» під час війни «при старості на службу господарську кінно і збройно їхати». А ще вони повинні були «підводи і провіант гінцям давати, а також воеводі київському, коли через Овруч ітиме: яловичину, вепра, курку з диму; овса і сіна в потребу» [1, с. 6]. Це дало можливість припустити О. Васяновичу, що бояри «Заушшя», являли собою щось на зразок особистої гвардії київського володаря [5, с. 57]. На нашу думку, це була повинність, яка вимагала значних затрат і при першій можливості «Заушшани» позбудуться її [10, с. 537].

Сукупність зазначених обов'язків, відсутність спадкової власності на землю і підпорядкованість старості, не дає нам права називати «слуг ординських» привілейованою групою. Потрібно зазначити, що сусідство із «агресивним степом» вимагало значних зусиль на оборону. Це позначилося на кількості службової людності та різноду служб: ординські, кінні, панцирні, путні, полецькі і замкові [10, с. 536]. З юридичної точки зору військові «слуги» ні чим не відрізнялися від вільних селян, що несли «тяглу» службу. Обидва стани своїми силами обробляли наділи. Залежно від етнічної приналежності мали спільну звичаєво-обрядову та побутову культуру.

У кін. XIV – поч. XV ст. професійних воїнів (ординських, панцирних, кінних слуг) називають боярами. Дану назву використовували також у давньоруському значенні – наближена верхівка до володаря [18, с. 34]. Як зазначали дослідники, русько-литовське боярство XIV – XV ст. відкритий прошарок, що охоплював вищі і нижчі верстви суспільства [18, с. 28].

Наприкінці XV – поч. XVI ст. зі стану бояр виділяється група «земян», або «бояр отчиників» – що отримували землю в спадок [10, с. 539]. Зокрема, видана Василю Беху грамота від 8 серпня 1521 р., підтверджувала право спадкового володіння землею Беховщиною, та звільняла його і потомків від всяких повинностей, за виключенням земської військової служби конем [8, с. 42].

«Земяни» підпорядковувались воєводі київському та звільнялись від повинностей замкових. Зокрема, воєвода київський Пронский Ф. Г. вимагає від держателя Овруцького замку І. Халецького, «що не він, ні його наступники не вимагали до свого присуду Бехів і не чинили їм ні яких кривд» [8, с. 56]. Як бачимо, впродовж XV ст. військова служба перетворилася на привілейовану та захищалася королівською владою. Так Сігізмунд Август приписував К. Острозькому захищати овруцьких «земян» [1, с. 44]. У свою чергу аристократизація військової служби та землеволодіння зумовило захисну реакцію: намагання обмежити доступ до боярської служби, наявним колом осіб [18, с. 37]. Критерієм слугувало поняття родовитості, тобто спадкової приналежності до бояр, що не викликала сумніву. Означення даної категорії обумовило виникнення нового поняття «бояри-шляхта», що набуває особливого значення в часи Люблінської унії (1569 р.) [18, с. 40].

Боярські роди «Заушшя» мали великокнязівські та королівські грамоти, про які ми вже зазначали. Тому вони мали всі юридичні підстави на шляхетські привілеї. Проте, держателі Овруцького замку намагалися поширити свою владу на «шляхетську околицю». Протистояння часом переростало у військові конфлікти, один із яких стався 8 лютого 1696 р. у селі Мошки, де місцеві шляхтичі розбили військовий загін овруцького старости Францишека Потоцького [1, с. 412]. Не будемо зупинятися на подробицях, які докладно описані в праці В. Антоновича [1], у роботах сучасних дослідників Н. Яковенко [17], В. Тимошенка [13] та ін. Підкреслимо той факт, що «околична» шляхта виступала щільно згуртованою спільнотою проти зовнішньої загрози, яку уособлювали Овруцькі старости. В. Антонович убачає причини такого єднання у давньоруському походженні шляхетських родів [1, с. 34]. У свою чергу Н. Яковенко наголошує на відчутті спільного родового клану [18, с. 225]. На нашу думку, основним об'єднуючим чинником є станова єдність, частково скріплена родинними зв'язками та підсилена ідеєю знатності роду.

Важливим для нашої роботи відношення «околичної» шляхти до інших суспільних станів, із чого також випливає питання ідентичності. Щодо взаємостосунків між боярами та «тяглими» селянами, то в XIV – XVII ст. ніяких юридичних перешкод не було, також В. Антонович наводить численні приклади таких зв'язків [1, с. 42]. Причини дослідник вбачав у спільній вірі, мові, побуті та етнічності, що зближувало жителів «околиць» із селянською масою краще, ніж герби і станові права із польською шляхтою [1, с. 42]. Ми також погоджуємось з цією думкою, хоч економічні чинники грали важливішу роль.

Шляхетські села регіону в XIV – XVII ст. склалися із сімейних общин, що відобразилося в їхніх патріархальних назвах. У такому випадку господарство вели силами власної родини, а щоб збільшити виробничий потенціал, приймали до сімейної общини і не кровних родичів. Від рівня розвитку господарства залежала служба шляхтичів, зокрема, процвітаюче господарство давало можливість служити у «доспехах і конем», або, як ще казали, бояритися [18, с. 37].

Письмові свідчення такого сімейно-общинного землеволодіння в Бехах нами не виявленні. Проте цікавим видається той факт, що за люстрацією Овруцького замку 1545 р. в с. Беховичі 2 дими, за якими закріплено дві служби: це сукупність обов'язків, що лежать на тому чи іншому наділі, а також і сам наділ [10, с. 472]. Але в цей період за Бехами закріплений один боярин Василь Бехович, який не міг сам нести дві служби [8, с. 124]. Тому іншу могли нести селяни, прийняті до сімейної общини Беховичів. Свідчення прийняття до родових общин не кровних родичів може бути поширення серед «околичної» шляхти подвійних прізвищ, зокрема Бехи-Казчуки.

Проте вже в XIX – поч. XX ст. дослідники зазначають про соціальну замкненість «околичної» шляхти, «у шлюбі ... не меншу роль відіграє сословіє», «шляхтич завжди

ворогував з мужиком: «У мужика не така кров – густа вона». Так, упродовж XVIII ст. відбулися зміни у свідомості «околичної» шляхти, що позначилося на їхньому ставленні до «посполитих». Це було результатом посилення усвідомлення своєї станової приналежності впродовж другої пол. XVII ст. – пер. пол. XVIII ст. Як зазначає В. Балущок, належність до шляхетської верстви, існування якої пов'язувалося з Польщею, вела до усвідомлення всією українською шляхтою власної причетності до польської політико-культурної сфери [2, с. 13]. Але В. Антонович наводить факти участі «околичної» шляхти на сторонні козацьких військ [1, с. 48]. Однак зазначимо, що виходець із середовища «околичної» шляхти, майбутній гетьман Іван Виговський на початку Хмельниччини був у польському війську і воював проти козаків. Так само Олександр Бех «із самого початку козацьких війн, ніс службу в польському війську» [1, с. 54].

Мусимо відмітити політичний розкол у середовищі «околичної» шляхти Заушшя, який був притаманний для всієї території України. Під час війни одні шляхтичі за допомогою грабунку хотіли збагатися за рахунок інших. Так, 26 червня 1688 р. Родіон Дідківський разом із козаками присвоїли землі та борті, викопав із землі цінності та побив Олександра Беха [1, с. 248]. Водночас «заушани» спільно протистоять загрозі зі сторони держателів овруцького замку. Ідея станової єдності та спільна загроза, примирили колишніх ворогів серед шляхти. Але для примирення шляхти та «посполитих» селян не було ніяких передумов. Із поч. XVIII ст. у регіоні зникають копні суди, на яких рішення приймали збори (копа) незалежно від соціальної приналежності їх членів, що було свідченням відносної юридичної рівності двох станів [1, с. 44].

Після захоплення Правобережної України Російською імперією 3 січня 1795 р – третій розподіл Речі Посполитої. Процес інкорпорації цих земель позначився на суспільному становищі дрібної шляхти, до якої і відносилися жителі «околиць». Процес декласації правобережної шляхти, що проходив більше як півстоліття, не оминув рід Бехів. Ці події висвітлені в працях В. Тимошенка [13] та Д. Бовуа [3], тому не будемо на них акцентувати увагу. Зазначимо, що Бехи зібрали докази свого дворянського походження, які склали 540 аркуші [8]. Проте за ними не було визнано дворянських прав і 1844 р. шляхтичі Бехи були переведені в стан міщан [8, с. 527]. Хоча відповідно чинного законодавства Бехи, як інші представники «околичної» шляхти, мали право на дворянство.

Потрібно зазначити, що процеси пов'язані з декласацією шляхти, особливо не вплинули на культурну ідентичність «околиць», що формувалася впродовж п'яти століть. Як зазначають дослідники, шляхта в XIX – поч. XX ст. в економічному відношенні не відрізнялася від селян. Зокрема, М. Вербицький писав, «що із цих дворян Заушських ледь набереться 50 чоловік, які рівнем освіти і життя відповідали званню дворянина; інші ні чим не відрізняються від простих селян» [6]. На нашу думку, такі узагальнення є дещо поверховими і не відображають всієї складності культурно-побутового розвитку «околичної» шляхти та села Бехи.

Отже, історичний розвиток села Бехи, що розпочинається в XV ст., пов'язаний із «околичною» шляхтою. Впродовж тривалого часу ця верства зберігала спадковість історичних традицій, притаманних етнічній історії українців, але мала особливості суспільного поступу. По-перше, попри місцеве походження, шляхта містила в своє середовище інші етноси, хоча вони були асимільовані українцями. По-друге, на поч. XVIII ст. жителі «околиць» перетворюються на соціально замкнену групу. По-третє, намагається підкреслити своє привілейоване становище. По-четверте, шляхта на відміну від поліського селянства могла знайомитися з культурою інших етносів (їздили в Орду, спілкувалися з поляками, литовцями та іншими національностями).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Содержание актовъ объ околичной шляхте / В. Антонович // Архивъ Юго-западной Россіи. – Том I – Часть – 4. Киевъ. Типографія Е.Федорова. 1897 г. – С. 1–62.

2. Балушок В. Українська шляхта між польським та українськими етносами / В. Балушок // НТЕ. – 2007. – № 6. – С. 11–25.
3. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом і українськими масами (1831 – 1863). / Д. Бовуа / пер. з франц. Зоя Борисюк. – К.: Інтел, 1996. – 416 с.
4. Брицун-Ходак М. Літописна земля Древлян. Археологія. Історія. Культура / М. Брицун-Ходак. – Коростень. – 362 с.: іл.
5. Васянович О. З минулого шляхти околичної Центрального Полісся / О. Васянович // Берегиня – К., 2004. – №3. – С. 55–65.
6. Вербицкий Н. Описание Овруцкого уезда и его достопримечательностей / Н. Вербицкий // Волынские губернские ведомости. – Житомир. – 1854. – № 13.
7. Грушевський М. Барская Околичная шляхта до к. XVIII в. Етнографический очерк / М. Грушевський // Київська старина. – К., 1897 – Т. LVII. – С. 260 – 277.
8. Дело Волынского дворянского депутатского собрания о дворянском происхождении рода Бехов // Державний архів Житомирської області. – Ф. 146, оп. 1, спр. 841, 540 арк.
9. Звіздецький Б. Археологічні дослідження в північно-східних районах Житомирського Полісся (матеріали та дослідження до археологічної карти області: Коростенський, Овруцький і Народицький райони) / Б. Звіздецький. – Коростень, 2008. – 80 с.: іл.
10. Клепатский П. Очерки по истории киевской земли. Литовский период / П. Клепатский. – Одесса: «Техник», 1912. – 600 с.
11. Пономар Л. Іще недавно на землі Древлян / Л. Пономар // Українська культура. – К., 2002. – № 3. – С. 28–29.
12. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии / Н. Теодорович. – Почаев, 1888. – Т. 1. – 450 с.
13. Тимошенко В. У лещатах двоголового орла (Овруцька околична шляхта XIX – на початок XX ст.) / В. Тимошенко // Українознавство. – К., 2009 – № 2. – С. 55–59.
14. Томашевський А. Населення Східної Волині (V – XIII ст. н. е) (система заселення, екологія, господарство) / А. Томашевський. Дис. на здобуття ступення к.і.н. 07.00.06, археологія. – К., 1993.
15. Червяк К. Килимарство на Коростенщині / К. Червяк // Краєзнавство. – Харків, 1929 – № 3–10. – С. 19–40.
16. Червяк К. Шляхта околиць на Коростенщині / К. Червяк – Коростень, 1927.– 20 с.
17. Яковенко Н. Бояри-шляхта із Заушшя / Н. Яковенко // Старожитності. – К., 1991. – № 5. – С. 5–12.
18. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н. Яковенко – К.: Наукова думка, 1993. – 416 с.: іл.

REFERENCES

1. Antonovych V. Soderzhanie aktov ob okolichnoi shlyakhte / V. Antonovych // Arhiv Jugo-zapadnoi Rossii. – Tom I – Chast – 4. Kiev. Tipografiya E. Fedorova. 1897 g. – S. 1–62.
2. Balushok V. Ukrainiska shlyakhta mizh polskym ta ukrainskym etnosamy / V. Balushok // NTE – 2007. – № 6. – S. 11–25.
3. Bovua D. Shlyakhtych, kripak i revizor. Polska shlyakhta mizh tsaryznom I ukrainskymu masamy (1831 – 1863) / D. Bovua / per. z frants. Zoya Borysuk. – K.: Intel, 1996. – 416 s.

4. Brytsun-Khodak M. Litopysna zemlya Drevlyan. Arheologiya. Istoriya. Kultura / M. Brytsun-Khodak. – Korosten. – 362 s.: il.
5. Vasyanovych O. Z mynulogo shlyahy okolychnoi Tsentralnogo Polissya / O. Vasyanovych // Beregynya – K., 2004 – № 3. – С. 55–65.
6. Verbitskiy N. Opisanie Ovrutskogo uezda i ego dostoprimechatelnostey / N. Verbitskiy // Volynskie gubernskie vedomosti. – Zhytomyr. – 1854. – № 13.
7. Grushevskiy M. Barskaya Okolichnaya shlyahta do k. XVIII v. Etnograficheskiy ocherk / M. Grushevskiy // Kievskaya starina. – K., 1897. – T. LVII. – S. 260 – 277.
8. Delo Volynskogo dvoryanskogo deputatskogo sobraniya o dvoryanskom proishozhdenii roda Bekhov // Derzhavnyi arhiv Zhytomyrskoi oblasti. – F. 146, op. 1, spr. 841, 541 ark.
9. Zvizdetskiy B. Arheologichni doslidzhennya v pivnichno-shidnyh raionah Zhytomyrskogo Polissya (materialy ta doslidzhennya do arheologichnoi karty oblasti: Korostenskiy, Ovrutskiy i Narodytskiy rajony) / B. Zvizdetskiy. – Korosten', 2008. – 80 s.: il.
10. Klepatskiy P. Ocherki po istorii kievskoj zemli. Litovskij period / P. Klepatskiy. – Odessa: «Tehnik», 1912. – 600 s.
11. Ponomar L. Ishche nedavno na zemli Drevlyan / L. Ponomar // Ukrainska kultura. – K., 2002. – № 3. – S. 28–29.
12. Teodorovych N. Istoriko-statisticheskoe opisanie tserkvey i prihodov Volynskoi eparhii / N. Teodorovych. – Pochaev, 1888. – T. 1. – 450 s.
13. Tymoshenko V. U leshyatah dvoglavogo orla (Ovrutska okolychna shlyahta XIX – na pochatok XX st.) / V. Tymoshenko // Ukrainoznavstvo. – K., 2009 – № 2. – С. 55–59.
14. Tomashevskiy A. Naselennya Shidnoi Volyni (V – XIII st. n. e.) (systema zaselennya, ekologiya, gospodarstvo) / A. Tomashevskiy. Dys. na zdobuttya stupenya k.i.n. 07.00.06, arheologiya. – K., 1993.
15. Chervyak K. Kylymarstvo na Korostenshyni / K. Chervyak // Kraeznavstvo. – Kharkiv, 1929. – № 3–10. – С. 19–40.
16. Chervyak K. Shlyahta okolyshnya na Korostenshyni / K. Chervyak – Korosten, 1927. – 20 s.
17. Yakovenko N. Boyary-shlyahta iz Zaushshya / N. Yakovenko // Starozhytnosti. – K., 1991. – № 5. – S. 5–12.
18. Yakovenko N. Ukrainska shlyahta z kintsya XIV do seredyny XVII st. (Volyn i Tsentralna Ukraina) / N. Yakovenko – K.: Naukova dumka, 1993. – 416 s.: il.

Бех Н. Историческое развитие «околичной» шляхты села Бехи Коростенского района Житомирской области: формирование социально-культурных особенностей (XV – нач. XX в.).

Статья посвящена истории «околичной» шляхты села Бехи, которая в течение трёх веков боролась за свои права, защищала православие, выступала против окатоличивания. Шляхта длительное время сохраняла наследственность исторических традиций, свойственных этнической истории украинцев. В работе проанализированы археологические и исторические источники возникновения села Бехи. На основе современных исторических исследований, архивных и фольклорных материалов сделана попытка определить этническую принадлежность основателя рода Бехов и других шляхетских семей Заушья. Освещен процесс превращения русско-литовского боярства в шляхту после Люблинской унии 1569 г. Показаны изменения в отношении «околичной» шляхты к другим общественным станам, произошедшие в течение второй половины XVII – в начале XVIII вв., которые привели к социальной замкнутости шляхты.

Ключевые слова: Бехи, «околичная» шляхта, бояры, Заушье, этническая принадлежность, социальная замкнутость.

Bekh M. The historical development of «neighbouring» gentry of Bekhy village of Korosten' district of Zhytomyr region: the formation of social and cultural peculiarities (XV – the beginning of the XX c.).

The article is devoted to the history of «neighbouring» gentry of Bekhy village, which has been fighting for its rights, defending orthodoxy, protruding against the catholics for three centuries. The gentry kept the heredity of historical traditions inherent for Ukrainian's ethnic history for a long time. The archeological and historical sources connected with the appearing of Bekhy village are analysed in the work. The attempt to determine the ethnic appliance of the founder of Bekhy and other gentry families of Zaushshya is made on the base of the modern historical researches, archival and folklore materials. The process of converting of Russian-Lithuanian boyards to gentry after the Union of Lublin in 1569 is explained. The changes in the attitude of «neighbouring» gentry to the other social states that occurred during the second half of the XVII – the beginning of the XVIII c. And led to social reticence of the gentry are shown.

Keywords: Bekhy, «neighbouring» gentry, boyards, Zaushshya, ethnic appliance, social reticence.

Одержано 12.02.2014.